

Plas/Valburg na CBB/JPO? Een netwerkanalyse van rechtspraak over afgebroken onderhandelingen in de precontractuele fase

Citation for published version (APA):

van Dijck, G., & Cleuters, J. (2020). Plas/Valburg na CBB/JPO? Een netwerkanalyse van rechtspraak over afgebroken onderhandelingen in de precontractuele fase. *Contracteren*, (1), 11-19.
<https://doi.org/10.5553/Contr/156608932020022001003>

Document status and date:

Published: 27/03/2020

DOI:

[10.5553/Contr/156608932020022001003](https://doi.org/10.5553/Contr/156608932020022001003)

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Artikel

Plas/Valburg na CBB/JPO?

Een netwerkanalyse van rechtspraak over afgebroken onderhandelingen in de precontractuele fase

Prof. mr. dr. G. van Dijk en mr. J. Cleuters*

1. Inleiding

Precontractuele aansprakelijkheid is een leerstuk dat zich in de jurisprudentie heeft ontwikkeld. In de literatuur is het vraagstuk veelvuldig behandeld, en is de relevante jurisprudentie geanalyseerd, om zo duidelijkheid te scheppen omtrent de vraag welke arresten leidend zijn waar het gaat om precontractuele aansprakelijkheid.¹

De arresten Baris/Riezenkamp, Plas/Valburg, VSH/Shell, De Ruiterij/MBO, ABB/Staat, CBB/JPO en X/Shell komen in alle behandelde naslagwerken en juridische publicaties terug.² De basis voor precontractuele aansprakelijkheid is gelegd in het Baris/Riezenkamp-arrest.³ Daarin oordeelde de Hoge Raad dat partijen in de precontractuele fase in een door de goede trouw

(redelijkheid en billijkheid) beheerste rechtsverhouding staan waarin zij rekening dienen te houden met de gerechtvaardigde belangen van de wederpartij. Deze formule is uitgewerkt in Plas/Valburg.⁴ Dit arrest introduceerde de zogenoemde driefasenleer van de precontractuele fase:⁵ een eerste fase waarin het afbreken van de onderhandelingen toegestaan is, een tweede fase waarin afbreken toegestaan is, maar waarin de door de wederpartij gemaakte kosten in het kader van de onderhandelingen moeten worden vergoed aan de wederpartij, en een derde fase waarin afbreken in strijd is met redelijkheid en billijkheid en waarin de afbrekende partij kan worden verplicht door te onderhandelen of de gederfde winst te vergoeden.⁶

In VSH/Shell volgde een nuancering op Plas/Valburg, die er kort gezegd uit bestond dat het positieve contractsbelang – vergoeding van schade die niet zou zijn ontstaan indien een overeenkomst tot stand zou zijn gekomen – alleen voor vergoeding in aanmerking komt indien het afbreken van de onderhandelingen onaanvaardbaar is.⁷ Daarvan is sprake wanneer er een gerechtvaardigd totstandkomingsvertrouwen is of vanwege andere omstandigheden van het geval.⁸ Daarnaast oordeelde de Hoge Raad in VSH/Shell dat de aanwezig-

* Prof. mr. dr. G. van Dijk is hoogleraar Privaatrecht aan de Maastricht University. Mr. J. Cleuters was ten tijde van het verrichten van het onderzoek als masterstudent verbonden aan Maastricht University. Dit artikel is mede gebaseerd op de masterscriptie van J. Cleuters. Met dank aan Ton Hartlief, Patricia Croes en Sjaak Verstappen voor commentaar op eerdere versies.

1. Zie de verwijzingen in de voetnoten hierna, alsook M.R. Ruygvoorn, Bestaat de tweede fase uit Plas/Valburg nog?, *Contracteren* 2011/2, p. 39-48; T.H.M. van Wechem & M.H. Wissink, Een nieuwe norm voor afgebroken onderhandelingen?, *Contracteren* 2005/4, p. 99-101; D.D. Castelijns & M.A.J.G. Janssen, Contractuele beperking van aansprakelijkheid bij afgebroken onderhandelingen, *Tijdschrift overeenkomst in de rechtspraktijk* 2011/7, p. 29-32; L. Schuurman, Afbreken van onderhandelingen na HR 12 augustus 2005, *Vennootschap & Onderneming* 2006/2, p. 27-30.
2. Zie noot 1.
3. HR 15 november 1957, ECLI:NL:HR:1957:AG2023 (Baris/Riezenkamp).

4. J. Hijma e.a., *Rechtshandeling en overeenkomst*, Deventer: Kluwer 2019, nr. 80; HR 18 juni 1982, ECLI:NL:HR:1982:AG4405 (Plas/Valburg).
5. T. Hartlief, Aansprakelijkheid ter zake van afgebroken onderhandelingen: terughoudendheid troef, *Ars Aequi* 2005/12, p. 1028.
6. Hijma e.a. 2019, nr. 80.
7. HR 23 oktober 1987, ECLI:NL:HR:1987:AD0018, r.o. 3.1 (VSH/Shell).
8. Hartlief 2005/12, p. 1032; 2019, nr. 80a; C. Bollen, Afbreken van onderhandelingen: de drie mythes van Plas/Valburg, Van drie fases naar twee stadia in het onderhandelingsproces, *WPNR* 2004/6596, p. 857 e.v.

heid van een gerechtvaardigd totstandkomingsvertrouwen niet bij beide partijen aanwezig hoefde te zijn, maar slechts bij de wederpartij.⁹ In *Vogelaar/Skil*¹⁰ oordeelde de Hoge Raad vervolgens dat de maatstaven voor precontractuele aansprakelijkheid ook gelden in situaties waarin partijen niet met elkaar in onderhandeling zijn, maar een overeenkomst aan het ‘voorbereiden’ zijn.¹¹ Gerechtvaardigd totstandkomingsvertrouwen van de wederpartij – de verwachting dat er enigerlei contract in ieder geval uit de onderhandelingen zou resulteren – leidt niet per definitie tot onaanvaardbaarheid. Uit *Ruiterij/MBO*¹² kan worden afgeleid dat het enkele schaden van het gerechtvaardigde totstandkomingsvertrouwen niet per definitie precontractuele aansprakelijkheid oplevert.¹³ Naast de belangen van de wederpartij blijken in dit verband ook de belangen van de afbrekende partij van belang.¹⁴ Te denken valt aan onvoorziene omstandigheden,¹⁵ alsook aan in hoeverre de afbrekende partij heeft bijgedragen aan het totstandkomingsvertrouwen.¹⁶ Uit *Plas/Valburg* leek te volgen dat er een lineair verloop is tussen de duur van de onderhandelingen en de gebondenheid door het totstandkomingsvertrouwen.¹⁷ In werkelijkheid verloopt het onderhandelingsproces echter niet lineair, maar gaan partijen van fase 1 naar fase 3, terug naar fase 2, weer naar fase 3, terug naar fase 1, enzovoort.¹⁸ In *ABB/Staat* stond met name de vraag centraal op welk moment het totstandkomingsvertrouwen beoordeeld moet worden.¹⁹ Daarin is bepaald dat bij langdurige onderhandelingen die ondanks gewijzigde omstandigheden worden voortgezet, het totstandkomingsvertrouwen op het moment van afbreken bepalend is, en niet de duur van de onderhandelingen.²⁰ In *CBB/JPO* heeft de Hoge Raad de lijn van zijn jurisprudentie samengevat.²¹ De Hoge Raad bepaalde in dit arrest:

‘(...) dat als maatstaf voor de beoordeling van de schadevergoedingsplicht bij afgebroken onderhandelingen heeft te gelden dat ieder van de onderhande-

lende partijen – die verplicht zijn hun gedrag mede door elkaars gerechtvaardigde belangen te laten bepalen – vrij is de onderhandelingen af te breken, tenzij dit op grond van het gerechtvaardigd vertrouwen van de wederpartij in het totstandkomen van de overeenkomst of in verband met de andere omstandigheden van het geval onaanvaardbaar zou zijn. Daarbij dient rekening te worden gehouden met de mate waarin en de wijze waarop de partij die de onderhandelingen afbreekt tot het ontstaan van dat vertrouwen heeft bijgedragen en met de gerechtvaardigde belangen van deze partij. Hierbij kan ook van belang zijn of zich in de loop van de onderhandelingen onvoorziene omstandigheden hebben voorgedaan, terwijl, in het geval onderhandelingen ondanks gewijzigde omstandigheden over een lange tijd worden voortgezet, wat betreft dit vertrouwen doorslaggevend is hoe daaromtrent ten slotte op het moment van afbreken van de onderhandelingen moet worden geoordeeld tegen de achtergrond van het gehele verloop van de onderhandelingen.’²²

Nieuw in deze uitspraak was dat bij de beoordeling van een schadevergoedingsplicht ‘een strenge en tot terughoudendheid nopende’ maatstaf geldt,²³ hetgeen impliceert dat veel gewicht wordt toegekend aan het beginsel van contractsvrijheid.²⁴ Sommige auteurs hebben gesuggereerd om de driefasenleer van de *Plas/Valburg*-doctrine, welke niet langer wordt genoemd in *CBB/JPO*, minder centraal te stellen of zelfs te vergeten.²⁵ De maatstaf van *CBB/JPO* is vervolgens door de Hoge Raad in *X/Shell* verder aangescherpt. De Hoge Raad oordeelde hierin dat:

‘(...) voor vergoeding van het positief contractsbelang bij afgebroken onderhandelingen geen plaats is wanneer de wederpartij van degene die de onderhandelingen afbrak niet erop mocht vertrouwen dat in ieder geval enigerlei contract uit de onderhandelingen zou resulteren.’²⁶

De omstandigheid dat de Hoge Raad terugvalt op zijn bewoording van ‘enigerlei’ contract in plaats van ‘de’ overeenkomst uit de eerdere uitspraken, gaf voor sommigen aanleiding te vermoeden dat de Hoge Raad toch weer richting *Plas/Valburg* bewoog dan wel dat de maatstaf minder streng is geworden.²⁷ Het vorenstaande roept de vraag op of *Plas/Valburg* nog een belangrijk precedent is. Daarover gaat dit artikel. Geanalyseerd wordt *of Plas/Valburg na CBB/JPO door rechters wordt aangehaald bij het beslechten van geschillen over precontractuele aansprakelijkheid*. Voorts wordt onderzocht *of er arresten zijn die relevant zijn, maar die doorgaans niet in de handboeken worden*

9. HR 23 oktober 1987, ECLI:NL:HR:1987:AD0018, 1017, r.o. 3.1 (VSH/Shell).
 10. HR 31 mei 1991, ECLI:NL:HR:1991:ZC0255, r.o. 3.5 (Vogelaar/Skil).
 11. R.P.J.L. Tjittes, De aansprakelijkheid voor afgebroken onderhandelingen – een kritisch overzicht, *Rechtsgeleerd Magazijn Themis* 2016/5, p. 246.
 12. HR 14 juni 1996, ECLI:NL:HR:1996:ZC2105, r.o. 3.6 (HR De Ruiterij/MBO Ruiters).
 13. Hartlief 2005, p. 1034.
 14. C.H. Sieburgh, Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. 6. Verbintenissenrecht. Deel III. Algemeen overeenkomstenrecht, Deventer: Kluwer 2018, nr. 194; Hijma e.a. 2019, nr. 80; Bollen 2004; Tjittes 2016, p. 237.
 15. Bollen 2004.
 16. Hijma e.a. 2019, nr. 80. Waarbij de afbrekende partij de wederpartij niet in de veronderstelling moet brengen dat een overeenkomst tot stand zal komen terwijl dit niet het geval is.
 17. Hartlief 2005, p. 1028; M.R. Ruygvoorn, Het afbreken van onderhandelingen en het gebruik van voorbehouden, Deventer: Kluwer 2009, p. 56.
 18. Hartlief 2005, p. 1033; Bollen 2004.
 19. HR 4 oktober 1996, ECLI:NL:HR:1996:ZC2158, r.o. 3.5.2.2 (ABB/Staat).
 20. Hijma e.a. 2019, nr. 80.
 21. Hartlief 2005, p. 1033; Hijma e.a. 2019, nr. 80a; Tjittes 2016, p. 243.

22. HR 12 augustus 2005, ECLI:NL:HR:2005:AT7337, r.o. 3.6 (CBB/JPO).
 23. HR 12 augustus 2005, ECLI:NL:HR:2005:AT7337, r.o. 3.7 (CBB/JPO).
 24. Sieburgh 2018, nr. 194; Hijma e.a. 2019, nr. 80.
 25. Hartlief 2005, p. 1034. Hijma e.a. 2019, nr. 80a.
 26. HR 29 februari 2008, ECLI:NL:HR:1987:AD0018 (X/Shell), r.o. 3.4.
 27. Ruygvoorn 2009, p. 109.

besproken. De vragen zijn niet alleen interessant vanuit het oogpunt van de rechtsontwikkeling, maar ook praktisch relevant. Kennis van wat de belangrijke precedents zijn helpt bij het bepalen van de sterkte van een zaak, het voorspellen van de kans op slagen wanneer een zaak bij de rechter wordt aangebracht, alsook bij het vaststellen van de rechtsregels bij geschilbeslechting. Startpunt voor de beantwoording van deze vragen is een netwerkanalyse met rechtspraakverwijzingen.²⁸ Bij een voldoende groot aantal uitspraken met verwijzingen kan met een netwerkanalyse worden bepaald naar welke uitspraken het meest frequent wordt verwezen en welke uitspraken het meest centraal staan. Aangenomen dat rechters met een reden verwijzen, kunnen de centraal gelegen uitspraken een indicatie zijn voor de precedentwerking van deze uitspraken. Netwerkanalyse maakt het tevens mogelijk om op basis van citaties vast te stellen welke uitspraken gegroepeerd kunnen worden. De clusters ('communities') die uit deze groepering volgen, geven een indicatie voor deelonderwerpen. Netwerkanalyse is niet alleen relevant voor wetenschap, maar ook voor de rechtspraktijk, omdat zij gebruikers in staat stelt om grote hoeveelheden uitspraken met elkaar in verbinding te brengen; verbindingen die het menselijk brein niet kan maken. Dit geeft tal van mogelijkheden: het bepalen van deelonderwerpen, het identificeren van relevante (centraal gelegen) precedents, analyses van de vraag of de literatuur bepaalde uitspraken heeft gemist, onvoldoende heeft gewaardeerd of te veel heeft gewaardeerd, evaluaties van de vraag of verschillende rechters verschillende uitspraken aanhalen bij het nemen van beslissingen, en het onderzoeken van relevantie over tijd (wordt er over de tijd vaker of minder vaak naar een bepaalde uitspraak verwezen?). Daarnaast is het mogelijk om relaties tussen uitspraken te visualiseren.

De analyse is uitgevoerd met een zoekmachine die het mogelijk maakt om aan de hand van zoekopdrachten uitspraken op rechtspraak.nl op citaties te doorzoeken en met een technologie die de verbanden tussen de citaties kan visualiseren (*caselawapp*²⁹). Voor een uitgebreidere beschrijving van de technologieën (en de mogelijkheden ervan) wordt verwezen naar andere publicaties.³⁰

Het geconstrueerde netwerk bestaat uit arresten en lagere rechtspraak. Om een zo volledig mogelijke dataset te verkrijgen is een zoekopdracht met verschillende zoektermen uitgevoerd. Daarbij is gebruikgemaakt van de zoekmachine (die gebruikgemaakt van de database van rechtspraak.nl), alsook van Kluwer Navigator,

linkedata.overheid.nl en Legal Intelligence.³¹ De resultaten van de verschillende zoekopdrachten, die begin juli 2018 zijn afgerond, zijn samengevoegd met de resultaten van de zoekopdrachten van de zoekmachine. De onderzochte uitspraken beslaan de periode vanaf 1957 tot en met 2018. Later verschenen uitspraken van de Hoge Raad zijn geïnspecteerd, maar die inspectie leverde geen aanwijzing op dat het meenemen van deze uitspraken de hierna genoemde uitkomsten zou beïnvloeden.

In-degree en *relative in-degree*, waarover hierna meer, leken voor het doel van dit artikel de meest geschikte netwerkanalysematen, omdat deze in belangrijke mate overlap vertoonden met de arresten die in de literatuur lijken te worden aangemerkt als belangrijke precedents. Er zijn verschillende andere netwerkanalysematen (onder andere *degree*, *out-degree*, PageRank, HITS (*authorities*, *hubs*), *betweenness centrality*, *closeness centrality*),³² maar deze leken ofwel vergelijkbare resultaten te produceren ofwel niet of minder geschikt gezien de beperkte overlap met de precedents die centraal staan in de literatuur.

De gebruikte zoekmachine maakt gebruik van de database van rechtspraak.nl, welke website lang niet alle uitspraken publiceert en die niet duidelijk maakt hoe de selectie wordt gemaakt.³³ Verder doorzoekt de zoekmachine de tekst van de uitspraken op verwijzingen. Dit betekent dat indien er geen tekst van een uitspraak gepubliceerd is, deze verwijzingen niet in kaart kunnen worden gebracht.³⁴ Daarnaast kunnen de zoekalgoritmen van zowel de gebruikte zoekmachine als rechtspraak.nl ook uitspraken missen doordat de gebruiker verkeerde, onvolledige of onjuiste trefwoorden heeft ingevoerd. Dit is de reden waarom er ten behoeve van deze studie een breed scala aan zoektermen is gebruikt.³⁵

28. Zie nader, ook voor verdere verwijzingen, G. van Dijck & D. van Kuppevelt, Deelonderwerpen en precedents in het kader van werkgevers-aansprakelijkheid ex art. 7:658/7:611 BW: een netwerkanalyse, *Nederlands Juristenblad* 2019/10; G. van Dijck, *MoneyLaw (and beyond)*, Den Haag: Eleven international publishing 2017.

29. <https://nlesc.github.io/case-law-app/>, laatst geraadpleegd op 6 november 2019.

30. D. van Kuppevelt & G. van Dijck, Answering Legal Research Questions About Dutch Case Law with Network Analysis and Visualization, in: Wyner & Casini, *Legal Knowledge and Information Systems*, IOS Press, 2017. Zie voorts Van Dijck & Van Kuppevelt 2019.

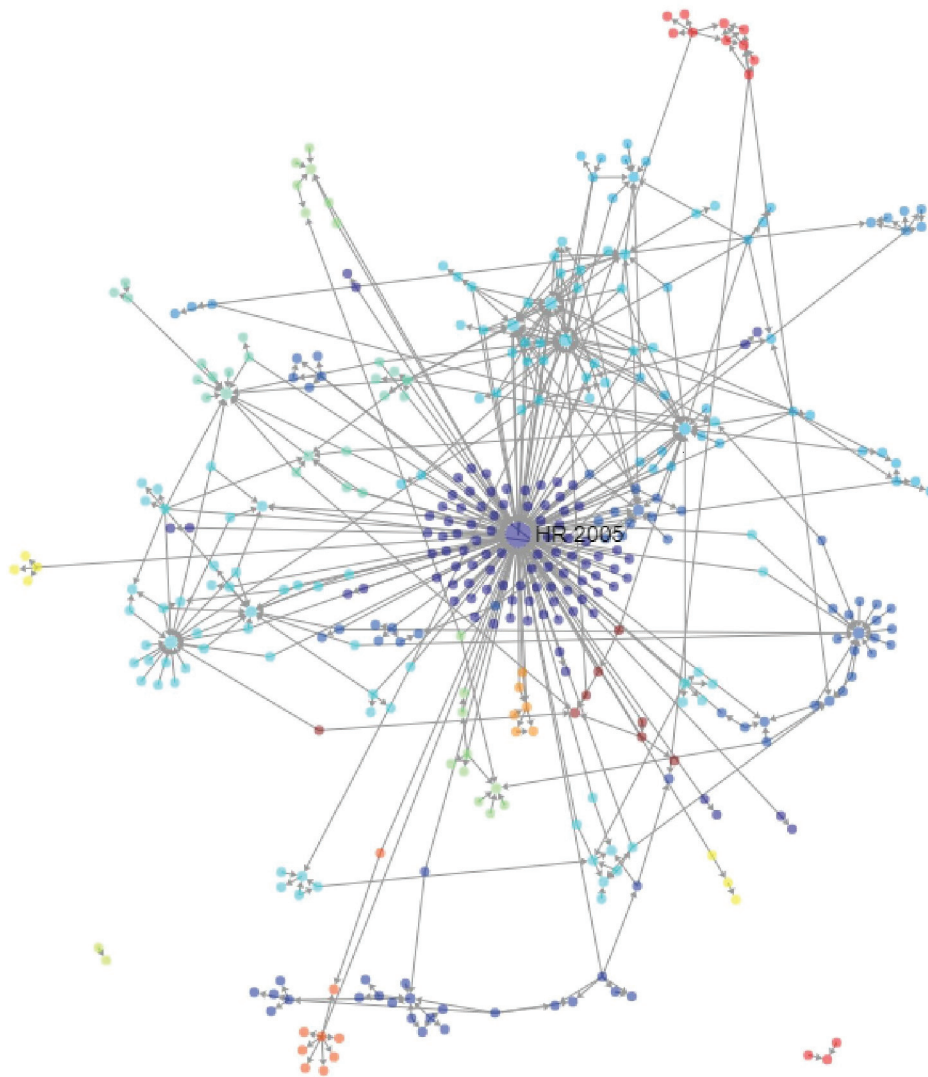
31. Een overzicht van de gebruikte zoektermen en datums waarop deze zoekopdrachten plaats hebben gevonden zijn op te vragen bij de auteurs.

32. Zie ook M. Derlén & J. Lindholm, Goodbye van Gend en Loos, Hello Bosman? Using Network Analysis to Measure the Importance of Individual CJEU Judgments, *European Law Journal* 2014/5.

33. Besluit selectiecriteria uitsprakendatabank, www.rechtspraak.nl/Uitspraken-en-nieuws/Uitspraken/Paginas/Selectiecriteria.aspx, laatst geraadpleegd op 9 juli 2018, noemt selectiecriteria, maar het is onduidelijk welke gerechten en arrondissementen de criteria op welke wijze en in welke mate toepassen.

34. Dit is bijv. een probleem bij Plas/Valburg, waarvan geen full-text-versie beschikbaar is op rechtspraak.nl. Om het probleem van ontbrekende verwijzingen te ondervangen zijn de met de *querier* gevonden verwijzingen naar Plas/Valburg of CBB/JPO daarom aangevuld met de verwijzingen gevonden via [http://linkedata.overheid.nl/front/portal/lido](https://linkedata.overheid.nl/front/portal/lido), laatst geraadpleegd op 9 juli 2018.

35. Waaronder: aansprakelijkheid afbreken onderhandelingen, aansprakelijkheid afgebroken onderhandelingen, aansprakelijkheid precontractuele fase, afbreken onderhandelingen, afbreken onderhandelingen precontractuele fase, afbreken van onderhandelingen, afbreken van onderhandelingen in de precontractuele fase, afgebroken onderhandelingen, de precontractuele fase, niet onrechtmatig afbreken onderhandelingen, onderhandelen en afbreken zonder consequenties, onrechtmatig afbreken van onderhandelingen, onrechtmatig afbreken precontractuele fase, precontractueel afbreken, precontractueel afbreken onderhandelingen, precontractueel schadevergoeding, precontractuele aansprakelijkheid, schadevergoeding afbreken onderhandelingen, schadevergoeding afgebroken onderhandelingen, schadevergoeding precontractuele fase.

Meer in het algemeen geldt dat uitspraken die centraal gelegen zijn in een netwerk niet altijd ook uitspraken zijn die inhoudelijk gezien relevant zijn. Algoritmen voeren slechts berekeningen uit. Het is aan mensen om de uitkomsten te interpreteren en betekenis te geven. Om die reden is het belangrijk om er niet blind op te vertrouwen dat (volgens de netwerkanalyse) centraal gelegen uitspraken ook inhoudelijk interessant of belangrijk zijn.

2. Communities en centraal gelegen uitspraken

Het netwerk bestaat uit 390 knopen ('nodes') en 19 communities. Iedere knoop betreft een uitspraak. Een verbinding ('edge') tussen twee uitspraken staat voor een citatie, dat wil zeggen een uitspraak die een andere uitspraak citeert. De uitspraken en hun verbindingen kunnen worden gevisualiseerd in een citatienetwerk. Figuur 1 geeft het volledige citatienetwerk weer.

Aan de hand van de verbindingen kunnen uitspraken gegroepeerd worden in zogenoemde 'communities' (of 'cliques'). Het gaat daarbij om groepen van uitspraken die vooral elkaar citeren en minder (of niet) verwijzen naar andere (groepen van) uitspraken. De communities zijn in Figuur 1 weergegeven met verschillende kleuren.³⁶ Een aantal clusters is met geen enkel ander cluster verbonden. Deze clusters worden niet geanalyseerd. Een inspectie van deze uitspraken liet zien dat het steeds gaat om uitspraken waarin de gebruikte trefwoorden voorkomen, maar die verder niet relevant zijn voor het onderwerp dat in dit artikel centraal staat.

Het aantal inkomende verwijzingen (*in-degree*) – het aantal keren dat naar een bepaalde uitspraak is verwezen – is een maatstaf voor de vraag of een uitspraak een precedent is. In Figuur 1 wordt het aantal inkomende verwijzingen zichtbaar door de grootte van een node: hoe groter, hoe meer inkomende verwijzingen. Indien alleen die uitspraken worden geselecteerd met minimaal acht inkomende verwijzingen, blijft een overzichtelijk aantal uitspraken over (Tabel 1).

36. De Louvain-methode voor *community detection* is gebruikt om cliques te onderscheiden. Zie voor meer informatie hierover Van Dijck & Van Kuppevelt 2019/10; Van Dijck 2017.

Tabel 1 Uitspraken waar minimaal acht maal naar wordt verwezen

Roepnaam	ECLI	Jaar	in_degree	rel_in_degree	community
CBB/JPO	ECLI:NL:HR:2005:AT7337	2005	163	0,529	10
De Ruitertij/MBO	ECLI:NL:HR:1996:ZC2105	1996	28	0,079	3
VSH/Shell	ECLI:NL:HR:1987:AD0018	1987	22	0,060	3
Plas/Valburg	ECLI:NL:HR:1982:AG4405	1982	22	0,059	5
Budé Holding/Geju Beheer	ECLI:NL:HR:2006:AU8278	2006	20	0,067	2
Beers/Van Daalen	ECLI:NL:HR:2001:AD5352	2001	20	0,059	8
ABB/Staat	ECLI:NL:HR:1996:ZC2158	1996	19	0,054	3
X/Shell	ECLI:NL:HR:2008:BC1855	2008	14	0,052	11
Vet Hospital/Animal Hospital	ECLI:NL:HR:2001:AA9771	2001	14	0,041	0
Haviltex	ECLI:NL:HR:1981:AG4158	1981	13	0,035	8
Planoform/ABN AMRO	ECLI:NL:HR:2006:AZ2721	2006	8	0,028	3
Vogelaar/Skill	ECLI:NL:HR:1991:ZC0255	1991	8	0,022	5

Het valt op dat de uitspraken waar het meest frequent naar is verwezen tevens de arresten zijn die doorgaans in de literatuur worden genoemd. Wat verder opvalt, is dat naar CBB/JPO (community 10) veruit het meest frequent wordt verwezen. In Figuur 1 ligt dit arrest dan ook in het centrum van het netwerk en is het bovendien de grootste knoop. Uit Tabel 1 blijkt dat naar dit arrest meer dan vijf keer zo vaak wordt verwezen als naar het op een na meest geciteerde arrest (De Ruitertij/MBO). De na CBB/JPO meest geciteerde arresten zijn De Ruitertij/MBO, VSH/Shell en Plas/Valburg. Deze arresten behoren tot twee communities.³⁷ Een nadere inspectie laat zien dat uitspraken binnen deze communities zijn gericht op een antwoord op de vraag of er aansprakelijkheid bestaat bij het afbreken van onderhandelingen in de precontractuele fase. Het ene cluster uitspraken bestaat vooral uit rechtspraak met betrekking tot de precontractuele aansprakelijkheid die zich vóór CBB/JPO afspeelt en alle directe verwijzingen daarnaar. Het andere cluster bestaat uit rechtspraak waarin direct of indirect (dat wil zeggen via een andere uitspraak) naar Plas/Valburg wordt verwezen. De hiervoor genoemde uitspraken in de twee communities komen overeen met de precedenten die in de literatuur als relevant lijken te worden gezien. De enige uitzondering is X/Shell, welke uitspraak in een ander cluster is gelegen, kennelijk omdat een groep van uitspraken specifiek naar dit arrest verwijst.

De uitspraken die tot andere communities behoren, bespreken wel precontractuele aansprakelijkheid, maar een ander juridisch vraagstuk vormt de kern van het geschil. Zo speelt in Vet Hospital/Animal Hospital

37. Communities 3 en 5. Wij volgen de nummering van de technologie. De nummers hebben geen betekenis (5 is bijv. niet 'meer', 'groter' of 'belangrijker' dan 1).

(community 0) de vraag of er sprake is van aansprakelijkheid wegens het onrechtmatig afbreken van de onderhandelingen, maar de reden waarom er vaak naar dit arrest wordt verwezen is dat het een precedent schept met betrekking tot de vraag of:

'ten aanzien van een overeenkomst, bij het totstandkomen waarvan een aantal onderling samenhangende verbintenissen moet worden geregeld, overeenstemming omtrent een of meer onderdelen een overeenkomst doet ontstaan zolang omtrent andere onderdelen nog geen overeenstemming bestaat'.³⁸

Precontractuele aansprakelijkheid wordt er wel in behandeld, maar lijkt niet de reden waarom dit arrest frequent wordt aangehaald. Hetzelfde geldt voor de arresten Beers/Van Daalen (verwijzing naar de formule uit Baris/Riezenkamp)³⁹ en Budé holding/Geju Beheer (procesrechtelijke beslissing).⁴⁰ Haviltex (uitleg van overeenkomsten) behandelt de precontractuele aansprakelijkheid zelfs helemaal niet, maar komt in het netwerk voor omdat verschillende uitspraken over precontractuele aansprakelijkheid naar Haviltex verwijzen.⁴¹ In het vorenstaande is de aandacht steeds uitgegaan naar het aantal inkomende verwijzingen. Er moet echter rekening worden gehouden met het feit dat sommige uitspraken ouder zijn dan andere en dat oudere uitspraken, door het enkele verloop van tijd, een grotere kans hebben om naar verwezen te worden dan meer recente uitspraken (*ceteris paribus*). Het kan hierdoor

38. HR 2 februari 2001, ECLI:NL:HR:2001:AA9771, r.o. 3.3.2 (Vet Hospital/Animal Hospital).

39. HR 21 december 2001, ECLI:NL:HR:2001:AD5352, r.o. 3.7 (Beers/Van Daalen).

40. HR 3 februari 2006, ECLI:NL:HR:2006:AU8278, r.o. 4.3 (Budé holding/Geju Beheer).

41. HR 13 maart 1981, ECLI:NL:HR:1981:AG4158 (Haviltex).

Tabel 2 Uitspraken waar minimaal acht maal naar wordt verwezen, gesorteerd op relative in-degree

Roepnaam	ECLI	Jaar	in_degree	rel_in_degree	community
CBB/JPO	ECLI:NL:HR:2005:AT7337	2005	163	0,529	10
De Ruitelij/MBO	ECLI:NL:HR:1996:ZC2105	1996	28	0,079	3
Budé Holding/Geju Beheer	ECLI:NL:HR:2006:AU8275	2006	20	0,067	2
VSH/Shell	ECLI:NL:HR:1987:AD0018	1987	22	0,060	3
Plas/Valburg	ECLI:NL:HR:1982:AG4405	1982	22	0,059	5
Beers/Van Daalen	ECLI:NL:HR:2001:AD5352	2001	20	0,059	8
ABB/Staat	ECLI:NL:HR:1996:ZC2158	1996	19	0,054	3
X/Shell	ECLI:NL:HR:2008:BC1855	2008	14	0,052	11
Vet Hospital/Animal Hospit	ECLI:NL:HR:2001:AA9771	2001	14	0,041	0
Haviltex	ECLI:NL:HR:1981:AG4158	1981	13	0,035	8
Planoform/ABN AMRO	ECLI:NL:HR:2006:AZ2721	2006	8	0,028	3
Vogelaar/Skill	ECLI:NL:HR:1991:ZC0255	1991	8	0,022	5

lijken dat een oudere uitspraak centraler staat en daarmee relevanter lijkt dan dat deze daadwerkelijk is. Door te rangschikken op *relative in-degree* wordt gecorrigeerd voor tijdverloop. Het *relative in-degree*-algoritme kent meer gewicht toe aan recentere uitspraken dan aan oudere uitspraken.

16

Tabel 2 laat zien dat, gecorrigeerd voor tijd, de hiërarchie van de uitspraken grotendeels gelijk blijft. CBB/JPO voert soeverein de ranglijst aan.

3. Planoform/ABN AMRO

De uitgevoerde netwerkanalyse levert vergelijkbare precedentes op als een analyse van de literatuur. Een uitzondering betreft Planoform/ABN AMRO. Dit arrest komt in de doctrine niet of nauwelijks voor – waarschijnlijk omdat het een artikel 81 Wet RO-arrest is – en wordt daar ook niet als een kernuitspraak binnen het vraagstuk van de precontractuele aansprakelijkheid gezien. Uit de netwerkanalyse volgt dat dit arrest verschillende malen wordt aangehaald en daarnaast redelijk recent is (het arrest komt uit 2006). Een nadere analyse van het arrest is vereist om te achterhalen of deze uitspraak daadwerkelijk een relevant precedent vormt.

Eind jaren negentig raken Planoform en ABN AMRO in gesprek over de mogelijkheid dat ABN AMRO bedrijfsruimte gaat huren in een door Planoform te bouwen complex. Ondanks dat de onderhandelingen al gevorderd zijn en dat er al meerdere huuraanbiedingen zijn gedaan door Planoform aan ABN AMRO, besluit laatstgenoemde in 2001 om van het project af te zien.

Planoform vordert vergoeding van de geleden schade door het afbreken van de onderhandelingen.⁴²

Het hof oordeelt dat de partijen bij hun onderhandelingen nog niet het stadium hadden bereikt waarbij het naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar was om deze af te breken.⁴³ Wel meent het hof dat de bank onrechtmatig heeft gehandeld door de onderhandelingen af te breken zonder aan Planoform een vergoeding aan te bieden.⁴⁴ Het hof oordeelt:

‘Onder deze omstandigheden is het hof van oordeel dat, nu ABN AMRO gebruik maakte van haar recht om van de zo langdurig en vergaand voorbereide overeenkomst toch af te zien, redelijkheid en billijkheid eisten dat zij zich de belangen van Planoform had aangetrokken door haar de gemaakte kosten te vergoeden.’⁴⁵

Ondanks dat het afbreken van de onderhandelingen niet onaanvaardbaar was, diende de afbrekende partij (ABN AMRO) op grond van redelijkheid en billijkheid toch gemaakte kosten te vergoeden aan Planoform. In zijn uitspraak van 15 december 2006 verwierp de Hoge Raad het cassatieberoep op grond van artikel 81 van de Wet op de rechterlijke organisatie (Wet RO).⁴⁶

Uit het op basis van artikel 81 Wet RO zonder nadere motivering verwerpen van de cassatieklachten lijken

42. Verwijzing naar arrest Hof Arnhem in conclusie A-G bij Planoform/ABN AMRO, ECLI:NL:PHR:2006:AZ2721.

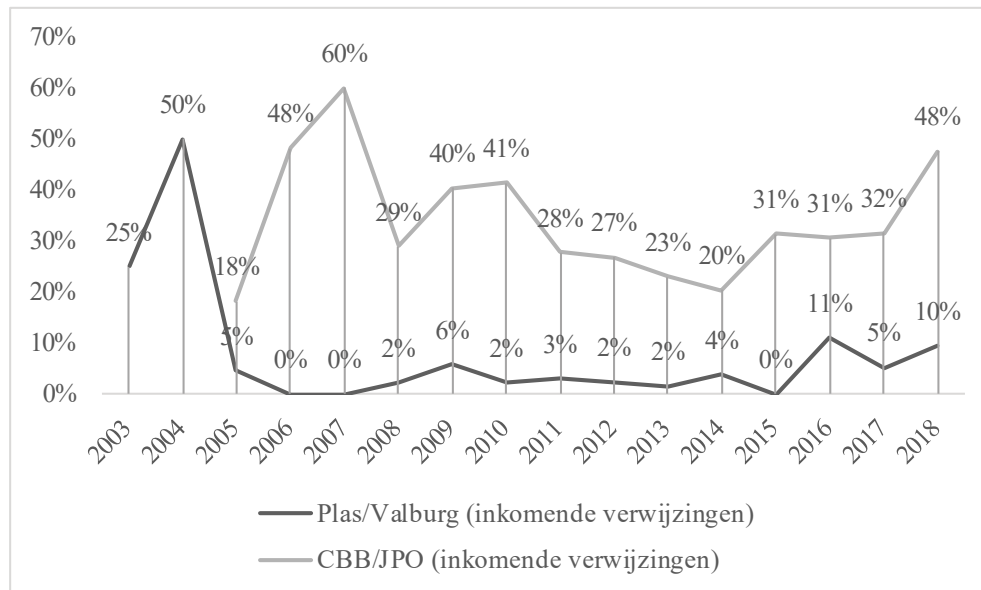
43. Verwijzing naar arrest Hof Arnhem in conclusie A-G bij Planoform/ABN AMRO, ECLI:NL:PHR:2006:AZ2721.

44. Verwijzing naar arrest Hof Arnhem in conclusie A-G bij Planoform/ABN AMRO, ECLI:NL:PHR:2006:AZ2721.

45. Verwijzing naar arrest Hof Arnhem in conclusie A-G bij Planoform/ABN AMRO, ECLI:NL:PHR:2006:AZ2721.

46. HR 15 december 2006, ECLI:NL:HR:2007:BA1525 (Planoform/ABN AMRO).

Figuur 2 Vermijzingsfrequentie Plas/Valburg en CBB/JPO, als percentage van het totale aantal verwijzingen naar uitspraken over afgebroken onderhandelingen, per jaar

lagere rechters te hebben afgeleid dat de Hoge Raad de uitspraak van het hof heeft aanvaard. Zo is door de Rechtbank Almelo geoordeeld dat:

‘(...) de mogelijkheid bestaat om vergoeding van bepaalde kosten in de vorm van schadevergoeding te verkrijgen terwijl het afbreken (nog) niet onaanvaardbaar is, blijkt impliciet uit het arrest van de Hoge Raad van 15 december 2006, LJN AZ2721 inzake Planoform Arnhem-ABN AMRO Bank.’⁴⁷

En bepaalde het Gerechtshof Den Bosch dat:

‘De redelijkheid en billijkheid kunnen evenwel in een uitzonderlijke situatie meebrengen dat in de precontractuele fase gemaakte kosten worden vergoed hoewel het afbreken van de onderhandelingen niet onaanvaardbaar is.’⁴⁸

Wat lagere rechters, althans sommige, uit Planoform/ABN AMRO lijken af te leiden, is de regel dat bepaalde in de precontractuele fase gemaakte kosten toch voor vergoeding in aanmerking komen op grond van redelijkheid en billijkheid, ook indien het niet onaanvaardbaar is om de onderhandelingen af te breken. Ook al gaat het hier om een uitspraak waarin de Hoge Raad heeft geoordeeld dat de aangevoerde klachten niet tot cassatie kunnen leiden (art. 81 Wet RO) – een verwerping op grond van artikel 81 Wet RO rechtvaardigt niet de conclusie dat de Hoge Raad het eens is met de beslissing van het hof dan wel deze overneemt – valt voor de interpretatie van het hof wat te zeggen. Indien onaanvaardbaarheid een noodzakelijke voorwaarde is voor het kunnen vorderen van schadevergoeding, had cassatie voor de hand gelegen.⁴⁹

47. Rb. Almelo 16 juni 2010, ECLI:NL:RBALM:2010:BM9264, r.o. 12.

48. Hof Den Bosch 14 juni 2011, ECLI:NL:GHSHE:2011:BQ8262, r.o. 8.5.2.

49. In vergelijkbare zin A-G Spier in Planoform/ABN AMRO: ‘5.3 In bedoeld arrest [CBB/JPO; GD&JC] gaat Uw Raad uitsluitend in op de

4. Plas/Valburg in lagere rechtspraak

Het belang van dit inzicht blijkt wanneer de lagere rechtspraak wordt bestudeerd. De hoge *relative in-degree*-score suggereert dat Plas/Valburg nog altijd een centrale plaats inneemt en mogelijk een relevant precedent is. Is dat het geval?

Aan de hand van de data kan worden geanalyseerd in welk jaar de uitspraken zijn geweest en daarmee wanneer de citaties hebben plaatsgevonden. Hierdoor kan er een beeld worden geschetst van de verwijzingen naar een specifieke uitspraak over de tijd. Figuur 2 toont de verwijzingen naar Plas/Valburg (en, ter vergelijking, naar CBB/JPO) vanaf 2003 als percentage van het totale aantal gevonden verwijzingen met betrekking tot afgebroken onderhandelingen.⁵⁰

Het lijkt erop dat de verwijzingen naar Plas/Valburg zijn afgenomen sinds CBB/JPO is geweest. CBB/JPO lijkt daarmee het leidende precedent te zijn. Niettemin is er ook na CBB/JPO geregeld naar Plas/Valburg verwezen, vooral in de laatste jaren.

vordering tot vergoeding van schade ter zake van het feit dat tussen partijen geen overeenkomst was totstand gekomen, ook wel aangeduid als vergoeding van het positief contractsbelang. Dat was ook de inzet van de procedure (...). 5.4 Sommige schrijvers(8) gaan ervan uit dat Uw Raad is teruggekomen op de in het arrest Plas/Valburg(9) mogelijkheid tot vergoeding van (een gedeelte van) de gemaakte kosten, in de literatuur wel aangeduid als het negatieve contractsbelang.(10) 5.5 N.m.m. lezen deze schrijvers meer in het arrest CBB/JPO Projecten dan er staat. (11) (...) 7.6 Onder 5.3 e.v. werd reeds aangegeven dat er geen grond bestaat om uit het arrest CBB/JPO af te leiden dat Uw Raad is teruggekomen van het arrest Plas/Valburg en de daarin genoemde mogelijkheid dat het afbreken van onderhandelingen onrechtmatig kan zijn zonder dat de door de “wederpartij” gemaakte kosten geheel of gedeeltelijk worden vergoed. Het middel vindt hierin zijn Waterloo.’

50. Citatiedata van daarvoor zijn niet of in zeer beperkte mate beschikbaar.

Een beter begrip van waarom Plas/Valburg precedentwerking lijkt te hebben, begint bij de omstandigheid dat er in lagere rechtspraak een tweedeling is. Ten eerste is er een groep uitspraken waarin lijkt te worden verondersteld dat er geen mogelijkheid tot schadevergoeding bestaat indien het partijen vrij stond om de onderhandelingen af te breken – de zogeheten tweede fase uit Plas/Valburg.⁵¹ Ten tweede is er een groep uitspraken waarin wel wordt aangenomen dat die mogelijkheid bestaat. In verschillende uitspraken uit deze tweede groep wordt verwezen naar Plas/Valburg.⁵²

Een van de uitspraken waarin Plas/Valburg daadwerkelijk wordt toegepast, betreft een arrest van het Gerechtshof Arnhem, waarin het ging om de vraag of gemaakte voorbereidings- en investeringskosten zouden moeten worden vergoed:

‘Het hof begrijpt het standpunt van Chiptec aldus, dat zij alle feiten en omstandigheden die zij ten grondslag legt aan de stelling dat het afbreken van de onderhandelingen/samenwerking onaanvaardbaar was, tevens (subsidiar) ten grondslag legt aan haar stelling dat de Gemeente de gemaakte kosten dient te vergoeden. Daarmee is de vraag aan de orde of de onderhandelingen in een dusdanig stadium zijn geraakt dat de Gemeente de onderhandelingen niet meer mocht afbreken zonder de door Chiptec gemaakte kosten geheel of gedeeltelijk voor haar rekening te nemen (de zgn. tweede fase van het arrest [.../...], HR 18 juni 1982, NJ 1983, 723).’⁵³

In een arrest van 22 maart 2016, waarin nakoming (primaire), gedeelde winst (subsidiar) en vergoeding van gemaakte kosten (meer subsidiar) wordt gevorderd, stelt het Hof Den Bosch dat de maatstaf zoals geformuleerd

in CBB/JPO (afbreken is onaanvaardbaar) ziet op het positieve contractbelang, oftewel op de derde fase van Plas/Valburg:

‘In rechtsoverweging 3.7 van het arrest van 12 augustus 2005, welk arrest zoals gezegd betrekking heeft op een vordering strekkend tot vergoeding van het “positief contractbelang” (gedeerde winst), heeft de Hoge Raad deze maatstaf betiteld als een strenge en tot terughoudendheid nopenende maatstaf. (...). Alleen als dat [afbreken] gelet op de omstandigheden van het geval onaanvaardbaar moet worden geacht, kan een verplichting tot vergoeding van het positieve contractbelang aan de orde komen.’ (r.o. 3.6.3)

En:

‘De rechtbank heeft in de rechtsoverwegingen 4.4.2 en 4.4.3 van het vonnis geoordeeld dat in het onderhavige geval weliswaar niet de hiervoor in rov. 3.6.2 bedoelde derde fase is bereikt, maar wel de daaraan voorafgaande tweede fase waarin de partij die de onderhandelingen afbreekt de door zijn wederpartij gemaakte kosten dient te vergoeden.’ (r.o. 3.7.1)⁵⁴

De aanname dat onaanvaardbaar (onrechtmatig) afbreken van onderhandelingen ziet op de derde fase uit Plas/Valburg en dat het vergoeden van gemaakte kosten ook mogelijk is als afbreken niet onaanvaardbaar is, is tevens te lezen in een uitspraak van de Rechtbank Oost-Brabant, waarin gedeelde winst en gemaakte kosten werden gevorderd:

‘In de literatuur en jurisprudentie wordt, veelal onder verwijzing naar het arrest HR 18 juni 1982, NJ 1983, 723, aangenomen dat voorafgaand aan het stadium waarin het afbreken van de onderhandelingen onrechtmatig is (waarvan zoals onder 4.3 [waarin wordt verwezen naar CBB/JPO; GD&JC] is overwogen in dit geval geen sprake is), de onderhandelingen weliswaar nog niet in laatstbedoeld stadium zijn geraakt, maar reeds wel in een stadium dat de partij die de onderhandelingen afbreekt de door zijn wederpartij gemaakte kosten dient te vergoeden. Voor vergoeding van gedeelde winst is in dit stadium geen plaats.’⁵⁵

Een verplichting tot het vergoeden van gemaakte kosten indien afbreken niet als onaanvaardbaar wordt aangemerkt, komt ook terug in een uitspraak van het Gerechtshof Arnhem:

‘(...) moet worden geoordeeld dat het afbreken van de onderhandelingen door de gemeente niet als onrechtmatig ten opzichte van PSH kan worden beschouwd (...) zoals uit het arrest van de Hoge Raad van 18 juni 1982 (LJN: AG4405, NJ 1983, 723, Plas/

51. Bijv. Rb. Arnhem 3 december 2008, ECLI:NL:RBARN:2008:BG7062 (‘Er zijn geen andere omstandigheden gesteld of gebleken, die maken dat sprake is van het onaanvaardbaar afbreken van onderhandelingen door NavTrak. De rechtbank komt daarom tot het oordeel dat het NavTrak vrij stond de onderhandelingen met Technocon af te breken en dat NavTrak daarmee (in beginsel) niet schadeplichtig is jegens Technocon wegens het afbreken van de onderhandelingen’); Rb. Haarlem 18 januari 2012, Zoekresultaat - inzien document ECLI:NL:RBHAA:2012:BV3020 (‘Aangezien de kantonrechter tot het oordeel komt dat er geen sprake is van onaanvaardbaar afbreken van de onderhandelingen bestaat er ook geen grondslag voor vergoeding van het positief contractbelang. Hetzelfde geldt voor het negatief contractbelang. Het wetboek kent immers niet een variant waarbij sprake is van aansprakelijkheid alleen voor geleden verliezen’); Rb. Amsterdam 30 augustus 2017, ECLI:NL:RBAMS:2017:5828 (‘In de gegeven situatie kan het afbreken van de onderhandelingen niet onaanvaardbaar worden geacht. (...) Hieruit volgt dat de subsidiaire en meer subsidiaire vorderingen moeten worden afgewezen. Ten aanzien van de gevorderde vergoeding van gemaakte kosten geldt als uitgangspunt dat iedere partij in de precontractuele fase haar eigen kosten draagt’).

52. Wij laten uitspraken waarin is verwezen naar Plas/Valburg om aan te geven dat de rechtsregel uit CBB/JPO zal worden toegepast (ook waar het gaat om onderhandelingskosten) en niet die uit Plas/Valburg (Rb. Haarlem 18 januari 2012, ECLI:NL:RBHAA:2012:BV3020, r.o. 5.5) buiten beschouwing, alsook uitspraken waarin naar Plas/Valburg wordt verwezen als voorbeeld van een situatie waarin sprake kan zijn van een schadevergoedingsverplichting op grond van afgebroken onderhandelingen (bijv. GHVJ ACSMBSES 16 januari 2018, ECLI:NL:OGHACMB:2018:4, r.o. 2.5.3.2).

53. Hof Arnhem 13 januari 2009, ECLI:NL:GHARN:2009:BH6436, r.o. 4.9.

54. Hof Den Bosch 22 maart 2016, ECLI:NL:GHSHE:2016:1067.

55. Rb. Oost-Brabant 9 september 2014, ECLI:NL:RBOBR:2014:3762, r.o. 4.4.2.

Valburg) voortvloeit kan voor degene die de onderhandelingen afbreekt toch een verplichting bestaan tot vergoeding van door de wederpartij gemaakte kosten, indien de onderhandelingen nog niet in een zodanig stadium zijn geraakt dat die onderhandelingen niet meer te goeder trouw mogen worden afgebroken, maar wel reeds in een stadium dat een dergelijk afbreken in de gegeven omstandigheden niet meer vrijstaat zonder de gemaakte kosten geheel of gedeeltelijk te vergoeden. (...).⁵⁶

En ook in een uitspraak van de Rechtbank Arnhem:

‘Van een precontractuele aansprakelijkheid voor UL hiertoe zou sprake kunnen zijn als de onderhandelingen nog niet in een zodanig stadium zouden zijn geraakt dat UL te goeder trouw die onderhandelingen niet meer had mogen afbreken, maar reeds wel in een stadium dat zulk afbreken haar in de gegeven omstandigheden niet meer vrijstond zonder de door [eiseres in conventie] gemaakte kosten geheel of gedeeltelijk voor haar rekening te nemen (Plas/Valburg, HR 18-06-1982, NJ 1983, 723).’ (r.o. 4.15)⁵⁷

Kortom, Plas/Valburg wordt met name nog aangehaald in gevallen waarin geen sprake is van onaanvaardbaar afbreken, maar er toch aanleiding kan zijn voor een schadevergoedingsverplichting.

5. Conclusie

De uitgevoerde netwerkanalyse laat zien dat CBB/JPO, De Ruiters/MBO, VSH/Shell, Plas/Valburg, ABB/Staat, Vogelaar/Skil, X/Shell en Planoform/ABN AMRO de meest centraal gelegen uitspraken zijn binnen het leerstuk van precontractuele aansprakelijkheid in Nederland. Deze uitspraken komen grotendeels overeen met de uitspraken genoemd in de literatuur. Alleen Planoform/ABN AMRO wordt in de literatuur niet of nauwelijks genoemd, terwijl bestudering van deze uitspraak en het citatiegedrag in de rechtspraak leert dat het arrest een belangrijk precedent vormt. Op basis van Planoform/ABN AMRO, de uitspraken die hiernaar verwijzen, de rechtspraak die naar Plas/Valburg verwijst en de hiervoor genoemde rechtspraak zijn drie situaties denkbaar:

1. Afbreken staat vrij, geen verplichting tot het vergoeden van schade.
2. Afbreken staat vrij, maar niet zonder vergoeding van negatief contractsbelang, de gemaakte kosten in het bijzonder.
3. Afbreken is onaanvaardbaar, vergoeding van ofwel dooronderhandelen, ofwel het positieve contractsbelang (gederfde winst), ofwel het negatieve contractsbelang (‘lost opportunities’ en/of gemaakte kosten).

De conclusie lijkt gerechtvaardigd dat CBB/JPO het standaardarrest is om te beoordelen of het afbreken onaanvaardbaar is (situatie 3 wel/niet van toepassing), maar niet voor situaties waarin afbreken niet onaanvaardbaar is en er toch een mogelijkheid bestaat voor vergoeding van gemaakte (onderhandelings- en investerings)kosten.⁵⁸

Is Planoform/ABN AMRO of wellicht Plas/Valburg dan het standaardarrest voor de beoordeling van de vraag of afbreken is toegestaan met (situatie 2) of zonder (situatie 1) schadevergoeding? Het antwoord luidt ontkennend, want beide arresten bieden geen gezichtspunten of criteria om te beoordelen wanneer een schadevergoedingsverplichting bestaat buiten gevallen van onaanvaardbaar afbreken. Het probleem dat ook na Plas/Valburg, CBB/JPO en Planoform blijft bestaan, is de vraag aan de hand van welke criteria of gezichtspunten moet worden beoordeeld of er sprake is van aanvaardbaar afbreken met een schadevergoedingsverplichting (situatie 2).⁵⁹ En of in dit verband onderscheid moet worden gemaakt tussen verschillende schades zoals ‘lost opportunities’, gemaakte kosten waarbij de afbrekende partij profiteert in contacten met derden van werk dat de afgebroken partij de onderhandelingen reeds heeft gedaan, gemaakte kosten als zodanig, en kosten gemaakt in de situatie waarbij er sprake was van gerechtvaardigd vertrouwen, maar er een goede reden bestond om af te breken.⁶⁰ Hoe dat regime kan of zou moeten luiden, is een vraag voor vervolgonderzoek.

56. Hof Arnhem 1 februari 2011, ECLI:NL:GHARN:2011:BP7319, r.o. 51 en r.o. 57.

57. Rb. Arnhem 3 juni 2009, ECLI:NL:RBARN:2009:BI9155.

58. Zie ook Tjittes 2016, p. 244, onder verwijzing naar G.J. Knijp, NJB 2005, p. 2375.

59. Sieburgh 2018, nr. 199.

60. Sommige voorbeelden ontleend aan Hartlief 2005, p. 1034.